

Курбатова І.С.,
кандидат юридичних наук,
старший прокурор
Прокуратури м. Києва

УДК 343.163

DOI https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.1.18

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ПОРЯДКУ ПЕРЕЙНЯТТЯ

Постановка проблеми. Міжнародне правове співробітництво під час кримінального провадження здійснюється органами прокуратури України відповідно до Конституції України, чинного законодавства та міжнародних договорів, а також без договору у випадках, коли для належної реалізації завдань і функцій прокуратури необхідне застосування норм міжнародного права або взаємодія з іноземними державними інституціями чи міжнародними організаціями.

Одним із досить важливих напрямів взаємодії органів прокуратури України із компетентними установами іноземних держав та міжнародними організаціями є виконання у межах компетенції прокуратури зобов'язань України за міжнародними договорами про міжнародно-правове співробітництво під час кримінального провадження, зокрема кримінальне провадження у порядку перейняття. Організація роботи на цьому напрямі співробітництва та здійснення нагляду за додержанням законності у міжнародно-правовій галузі під час кримінального провадження покладена на Департамент міжнародно-правового співробітництва та повернення активів Офісу Генерального прокурора України.

Міжнародне співробітництво органів прокуратури України у сфері протидії злочинності, а також консолідація спільних зусиль компетентних органів різних держав у протидії організованій злочинності взагалі та транснаціональній зокрема є одним із найважливіших завдань сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблема є предметом постійного обговорення у наукових колах, адже щороку організована злочинність удосконалюється, а кількість кримінальних проваджень у порядку перейняття зростає.

У науковій літературі проблеми здійснення кримінального провадження у порядку перейняття ставали предметом дослідження у працях Ю.П. Аленіна, В.С. Березняка, Є.М. Блажівського, А.Г. Маланюка, П.Г. Назаренка, М.А. Погорецького, О.М. Толочко, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус та інших. Водночас недостатньо уваги приділено науковою спільнотою проблемам доказування в кримінальному провадженні в порядку перейняття та проведення пов'язаних із цим процесуальних дій, а також доказування обставин при розгляді компетентними органами клопотань про перейняття кримінального провадження.

Метою статті є аналіз окремих питань міжнародної правової допомоги під час передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави та перейняття кримінального провадження від іноземної держави українською стороною. Основна мета роботи полягає у дослідженні проблемних питань, пов'язаних із перейняттям кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами передбачені гарантії, які унеможливають видачу громадянина України іншій державі, оскільки громадянство України як стійкий, необмежений у просторі правовий зв'язок фізичної особи з державою передбачає набуття взаємних прав і обов'язків в обсязі, передбаченому Конституцією України та законами України. Враховуючи це положення, у ч. 2 ст. 25 Конституції України зазначено, що громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі [1].

Ця засада є основоположною у відносинах надання міжнародної правової допомоги, оскільки гарантує неможливість видачі громадянина України іншій державі, окрім випадків, передбачених міжнародними угодами, ратифікованими Верховною Радою України та чинним законодавством України. У зв'язку з цим для забезпечення можливості притягнення громадянина України до кримінальної відповідальності за злочин, учинений на території іншої держави, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) визначає інститут кримінального провадження в порядку перейняття як здійснення розслідування компетентними органами однієї держави з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення на території іншої держави за її відповідним запитом.

Кримінальне провадження в порядку перейняття є процедурою, яка полягає як у перейнятті кримінального провадження від іншої держави для подальшого провадження на території України, так і процесом, пов'язаним із передачею матеріалів кримінального провадження іншій державі для подальшого розслідування її компетентними органами. У доктрині кримінального процесуального права науковці виділяють два основних різновиди перейняття кримінального провадження – просте і складне. Основою такої класифікації є зв'язок перейняття провадження у кримінальному судочинстві з передачею особи іноземній державі або без такої.

На думку М.І. Карпенка, просте – це перейняття кримінального провадження у так званому «чистому вигляді». Це відбувається у випадку неможливості притягнення особи до кримінальної відповідальності в країні, де був вчинений злочин, що змушує державу звертатися за правовою допомогою до іншої. Складне – це перейняття матеріалів такого провадження, поєднане з передачею особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину. При цьому такий вид перейняття кримінального провадження передбачає два можливих випадки. Перший, коли кримінальне провадження передається органам іноземної держави разом із правопорушником з позиції доцільності її розгляду у відповідній державі. Другий, коли здійснюється видача особи, обумовлена необхідністю перейняття кримінального провадження за злочини, вчинені на території держави, яка її видає. В цьому випадку перейняття кримінального провадження виступає у вигляді необхідної умови екстрадиції особи, гарантування дотримання якої зі сторони іноземної держави робить можливою видачу особи [2, с. 64–65.]

Чинним КПК України унормовано загальний порядок перейняття кримінального провадження, водночас його реалізація досить часто залежить від регламентації окремих положень у Договорі про міжнародну правову допомогу, адже пріоритет у цьому випадку належить міжнародним договорам, оскільки ними може бути визначено відмінний від зазначеного в КПК України порядок здійснення перейняття кримінального провадження. Це положення закріплено в ч. 4 ст. 9 КПК України, відповідно до якої у разі, якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України [3]. У зв'язку з цим залежно від держави-запитувача іноді під час процедури перейняття кримінального провадження необхідно керуватися двосторонніми чи багатосторонніми договорами, ратифікованими Україною.

Під час перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора України як центральний орган України щодо міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні має дотримуватися вимог основних міжнародно-правових актів, які регулюють питання співпраці при передачі кримінального переслідування. Наприклад, якщо держава-запитувач є членом Європейського співтовариства, то порядок здійснення перейняття провадження регламентується Європейською Конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 [4] (далі – ЄКППКС), яка крім провадження передбачає можливість застосування до підозрюваної особи тимчасового арешту.

Так, у ст. 6 ЄКППКС визначено: якщо особа підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого законодавством Договірної Держави, ця держава може звернутися до іншої Договірної Держави із клопотанням про порушення кримінального переслідування у випадках та на умовах, передбачених цією

Конвенцією. Дуже важливою умовою, спрямованою на захист прав підозрюваної особи, є вимога, зазначена у ст. 17 ЄКППКС. Відповідно до цієї статті, якщо повноваження запитуваної держави визначаються виключно ст. 2 цієї Конвенції, ця держава інформує підозрювану особу про отримання клопотання щодо порушення кримінального переслідування, для того, щоб така особа могла подати свої аргументи до прийняття рішення цією державою стосовно клопотання. Такі вимоги цієї Конвенції зобов'язують відповідні органи інформувати підозрювану особу про те, що компетентними особами вирішується питання про перейняття кримінального провадження відносно неї. Це надає можливість отримати пояснення підозрюваної особи про обставини, викладені в клопотанні, а також надати особою докази, які можуть свідчити про непричетність особи до вчиненого злочину на території іншої держави.

Слідчий, прокурор мають можливість встановити інші обставини, які можуть визначити подальший хід розслідування у випадку перейняття, а саме коли, де, через які пункти пропуску особа виїжджала за межі України; отримання візи для виїзду за кордон та огляд записів у паспорті громадянина України про час та місце перетину кордону; місце та строк перебування за кордоном. З цього часу особа як самостійно, так і за допомогою послуг адвоката має право встановлювати обставини, які вказують на її непричетність до вчинення злочинів на території іншої держави, а також тих, які вказують на неможливість перейняття кримінального провадження.

Відповідно до ст. 596 КПК України до таких обставин належить наявність виправдувального вироку щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням; особа вже відбула чи відбуває покарання на території України за вчинення цього кримінального правопорушення; щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією; неможливість провадження щодо заявленого кримінального правопорушення у зв'язку з тим, що спливли строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за законодавством України. За результатами розгляду та перевірки клопотання Офісом Генерального прокурора України приймається рішення щодо задоволення клопотання про перейняття кримінального провадження або про відмову у його задоволенні.

З аналізу КПК України та інших нормативно-правових актів можна зробити висновок, що тільки ЄКППКС забезпечує реальну можливість здійснення особою захисту та доведення обставин, які унеможливають перейняття кримінального провадження, що є запорукою гарантування особі права на справедливе судочинство. Відповідно до положень ст. 597 КПК України за клопотанням компетентного органу іншої держави особа, щодо якої буде направлений запит про перейняття кримінального провадження, може триматися під вартою на території України не більше ніж сорок діб. Необхідно

звернути увагу на ч. 2 цієї статті, де зазначено, що тримання під вартою особи здійснюється в порядку та за правилами, передбаченими ст. 583 КПК України. Якщо після закінчення такого строку запит про перейняття кримінального провадження не надійде, зазначена особа звільняється з-під варти.

Цією статтею чинний КПК України визначає інший порядок застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту від порядку, передбаченого загальними положеннями про запобіжні заходи та тримання під вартою. Так, відповідно до ч. 6 ст. 583 КПК України при розгляді клопотання про застосування тимчасового арешту слідчий суддя встановлює особу затриманого, пропонує йому зробити заяву, перевіряє наявність документів, які містять дані про вчинення особою злочину на території іншої держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентними органами іноземної держави; протокол затримання особи та документи, що підтверджують особу затриманого, вислуховує думку прокурора та інших учасників процесу і виносить ухвалу про: 1) застосування тимчасового арешту; 2) відмову в застосуванні тимчасового арешту, якщо для його обрання немає підстав. Автор погоджується з думкою О.Ю. Татарова, що у цьому випадку законодавець невиправдано зменшив обсяг предмету доказування під час обрання запобіжного заходу при перейнятті кримінального провадження, обмеживши його перевіркою наявності документів, поданих іноземною державою про вчинення злочину та обрання щодо особи запобіжного заходу.

З аналізу положень ч. 1 ст. 597, ст. 583 та інших статей КПК України тимчасовий арешт – це спеціальний вид тримання під вартою (враховуючи особливі підстави та порядок застосування, термін дії, місце виконання тощо). З огляду на це при його обранні суд зобов'язаний керуватися не лише двома зазначеними статтями, а й загальними положеннями про запобіжні заходи, визначені Главою 18 КПК України. Вказане підтверджується також положенням ч. 1 ст. 29 ЄКППКС, відповідно до якого тимчасові заходи, передбачені у ст. 27, регулюються положеннями цієї Конвенції і законодавством запитуваної держави [5, с. 89].

Враховуючи зазначене, обов'язковому доказуванню при розгляді питання про обрання тримання під вартою до особи, щодо якої надійшло клопотання про перейняття кримінального провадження, підлягають обставини, які свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення, наявність достатніх підстав вважати, що існують ризики, передбачені ст. 177 КПК України, а також недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів. Однак ці обставини можна дослідити лише після того, як матеріали кримінального провадження надійдуть в Україну та будуть перекладені українською мовою. Згідно положень ЄКППКС клопотання про перейняття кримінального провадження надсилається із засвідченим перекладом на українську мову, а матеріали кримінального провадження, які дода-

ються до запиту у випадку перейняття кримінального провадження, не перекладаються. Їх переклад здійснюється на стадії досудового розслідування після початку досудового розслідування.

За умови здійснення процедури перейняття кримінального провадження застосування запобіжних заходів можливе виключно у випадках, коли перейнято кримінальне провадження та проводиться досудове розслідування відповідно до положень КПК України, тобто після початку досудового розслідування та здійснення першочергових процесуальних дій (допит особи, повідомлення про підозру, встановлення ризиків, передбачених ст. 177 КПК України тощо). Обрання запобіжного заходу в порядку ст.ст. 597, 583 КПК України особі за клопотанням про перейняття кримінального провадження є необґрунтованим, оскільки суперечить загальним засадам кримінального провадження та практиці Європейського суду з прав людини. Можна зробити висновок, що визначений ст.ст. 597, 583 КПК України предмет доказування обставин під час перейняття кримінального провадження потребує змін у частині регламентації порядку застосування запобіжних заходів відносно особи, щодо якої буде направлено запит про перейняття кримінального провадження.

Аналізуючи викладені положення, необхідно зазначити, що для перейняття кримінального провадження необхідними є певні умови, такі як клопотання запитуючої сторони та ідентифікація особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. При цьому Офіс Генерального прокурора України під час перейняття кримінального провадження від іноземної держави має врахувати і умови його безпосереднього здійснення, передбачені ч. 2 ст. 595 КПК України. Так, кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути перейняте Україною за таких умов: 1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території; 2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно з цим Кодексом або міжнародним договором України не можлива або у видачі відмовлено; 3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягується до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення; 4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність [3].

Ще одним досить актуальним питанням, яке виникає на практиці під час передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави, є необхідність винесення уповноваженою особою відповідного центрального органу певних процесуальних документів, не враховуючи клопотання про зазначене перейняття. Так, аналізуючи матеріали та вирішуючи питання про передання

кримінального провадження, слідчий, прокурор приймає процесуальне рішення, яке відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України має прийматися у формі постанови [3]. Однак положення Глави 45 КПК України не містять вимоги про винесення такого процесуального документа та додавання його до матеріалів. У зв'язку з цим автор вважає за доцільне доповнити цю главу КПК України вимогою щодо додавання такої постанови про винесене рішення із зазначенням підстав для перейняття кримінального провадження іноземною державою та обов'язковим ознайомленням із нею зацікавлених учасників кримінального провадження.

Висновки. Розвиток міжнародної співпраці та інституту міжнародної правової допомоги зумовлює необхідність перегляду усталених підходів до обрання запобіжних заходів та інших процесуальних дій у випадку розгляду питання про перейняття кримінального провадження. Чинна редакція цього інституту не є еталоном дотримання прав і сво-

бод громадян, а також забезпечення засади правової визначеності як складника верховенства права, оскільки не зовсім чітко окреслює механізм і підстави обрання запобіжного заходу – тримання під вартою на стадії розгляду клопотання про перейняття кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254/96-в>.
2. Карпенко М.І., Швець О.О. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні // *Юридична наука*. 2013. № 8. С. 56–68.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Європейська Конвенція про передачу провадження в кримінальних справах від 15.05.1972. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_008.
5. Татаров О.Ю. Проблеми доказування в кримінальному провадженні в порядку перейняття // *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 87–95.

Курбатова І.С. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ПОРЯДКУ ПЕРЕЙНЯТТЯ

У статті проаналізовано міжнародне правове співробітництво під час кримінального провадження, яке здійснюється органами прокуратури України відповідно до Конституції України, чинного законодавства та міжнародних договорів, а також без договору у випадках, коли для належної реалізації завдань і функцій прокуратури необхідне застосування норм міжнародного права або взаємодія з іноземними державними інституціями чи міжнародними організаціями.

Встановлено, що одним із досить важливих напрямів взаємодії органів прокуратури України із компетентними установами іноземних держав та міжнародними організаціями є виконання у межах компетенції прокуратури зобов'язань України за міжнародними договорами про міжнародно-правове співробітництво під час кримінального провадження, зокрема кримінальне провадження у порядку перейняття. Визначено, що організація роботи у цьому напрямі співробітництва та здійснення нагляду за дотриманням законності у міжнародно-правовій галузі під час кримінального провадження покладена на Департамент міжнародно-правового співробітництва та повернення активів Офісу Генерального прокурора України. Зроблено висновок, що міжнародне співробітництво органів прокуратури України у сфері протидії злочинності, а також консолідація спільних зусиль компетентних органів різних держав у протидії організованій злочинності взагалі та транснаціональній зокрема є одним із найважливіших завдань сьогодення.

Проаналізовано окремі питання міжнародної правової допомоги під час передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави та перейняття кримінального провадження від іноземної держави українською стороною. Основна мета роботи полягає у дослідженні проблемних питань, пов'язаних із перейняттям кримінального провадження.

Значна увага приділена нормативно-правовому регулюванню механізму та підставам обрання запобіжного заходу – тримання під вартою на стадії розгляду клопотання про перейняття кримінального провадження. Зроблено висновок, що на цій стадії взяття під варту є необґрунтованим, оскільки не достатньо унормовано, суперечить загальним засадам кримінального провадження та практиці Європейського суду з прав людини. Обґрунтовано необхідність доповнити Главу 45 КПК України вимогою щодо додавання постанови слідчого чи прокурора про прийняте рішення до матеріалів про перейняття кримінального провадження іноземною державою.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, органи прокуратури, перейняття кримінального провадження, тимчасовий арешт.

Kurbatova I.S. INTERNATIONAL COOPERATION OF THE PROSECUTOR'S OFFICE OF UKRAINE DURING CRIMINAL PROCEEDINGS IN ORDER OF ADOPTION

International legal cooperation during criminal proceedings is carried out by the bodies of the Prosecutor's Office of Ukraine in accordance with the Constitution of Ukraine, current legislation and international treaties, as well as without a treaty in cases where the application of norms of international law or interaction with foreign state institutions or international state institutions is required organizations. One of the quite important areas of cooperation of the Prosecutor's Office of Ukraine with the competent institutions of foreign states and international organizations is the fulfillment within the competence of the Prosecutor's Office of Ukraine's obligations under international treaties on international legal cooperation during criminal proceedings, in particular criminal proceedings in the order

of transfer. The Department of International Legal Cooperation and Asset Recovery of the Office of the Prosecutor General of Ukraine is responsible for organizing work in this area of cooperation and overseeing compliance with the law in the international legal field during criminal proceedings.

International cooperation of the prosecuting authorities of Ukraine in the field of combating crime, as well as the consolidation of joint efforts of the competent authorities of different states in the fight against organized crime in general and transnational in particular, is one of the most important tasks of today.

Some issues of international legal assistance in the transfer of criminal proceedings to the competent authority of a foreign state and the transfer of criminal proceedings from a foreign state by the Ukrainian side are analyzed. The main purpose of the work is to investigate the problematic issues associated with the prosecution of criminal proceedings. Much attention is paid to the regulatory and legal framework of the mechanism and grounds for choosing a preventive measure – detention at the stage of consideration of a petition for criminal proceedings. It is concluded that at this stage of detention is unjustified because it is not sufficiently standardized and, therefore, contrary to the general principles of criminal proceedings and the case-law of the European Court of Human Rights.

The necessity to supplement Chapter 45 of the CPC of Ukraine is justified by the requirement to add a resolution of an investigator or prosecutor on the decision made to the materials on the transfer of criminal proceedings by a foreign state. It is concluded that the development of international cooperation in general and the institution of international legal assistance in particular, necessitates a review of established approaches to the selection of preventive measures and other procedural actions in the case of criminal proceedings. The current version of this institute is not a standard of respect for the rights and freedoms of citizens, as well as ensuring the basis of legal certainty as a component of the rule of law, since it does not quite clearly outline the mechanism and grounds for the election of a preventive measure – detention at the stage of consideration of a criminal petition.

Key words: international cooperation, prosecution bodies, criminal proceedings, temporary arrest.